

מפני מה נקבעה הלכה כבית הלל

מים ראשונים: כבר נזקקנו למחלוקת בית שמאי ובית הלל במספר דפים ובהם [שמאי והלל – שמים וארץ](#) בפרשת בראשית, [חילוקי מחלוקות בישראל](#) בפרשת קרח, [ר' אליעזר בן הורקנוס – חמישה פרקים ואפילו](#) בדפים המיוחדים, [וככל אשר יורו](#) בפרשת שופטים. והפעם נסיף מרגלית קטנה בנושא נכבד זה.

מסכת עירובין דף יג עמוד ב – אלו ואלו דברי אלהים חיים

אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל.¹ וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים, מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותם?² – מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד, אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.³

מסכת עדויות פרק א משנה יב – בית הלל חוזרים בהם ומקבלים את דעת בית שמאי

אלו דברים שחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי: האשה שבאה ממדינת הים ואמרה מת בעלי – תינשא, מת בעלי – תתיבס. ובית הלל אומרים: לא שמענו אלא בבאה מן הקציר בלבד. אמרו להם בית שמאי: אחת הבאה מן הקציר ואחת הבאה מן הזיתים ואחת הבאה ממדינת הים. לא דברו בקציר אלא בהווה.⁴ חזרו בית הלל להורות כבית שמאי.⁵

בית שמאי אומרים: תינשא ותטול כתובתה ובית הלל אומרים תינשא ולא תטול כתובתה.⁶ אמרו להם בית שמאי: התרתם את הערוה החמורה,⁷ לא תתירו את הממון הקל?⁸ אמרו להם בית הלל: מצינו שאין האחים נכנסין לנחלה על פיה.⁹ אמרו להם בית שמאי: והלא מספר כתובתה נלמוד, שהוא כותב לה שאם תינשאי לאחר תטילי מה שכתוב לך. חזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי.¹⁰

¹ על בת הקול שהכריעה שהלכה כבית הלל נשפכו דיוטות ונשברו קולמוסין, שהרי [בתנורו של עכנאי](#) עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: "אין משגיחין בבת קול". וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [בת קול בסיני ובבית המדרש](#) בחג השבועות.

² מה פשר שאלה חוזרת זו לאחר שכבר הכריעה בת הקול? תאמר שהיא הנותנת – "אין משגיחין בבת קול" ואין סיבה מספקת לקביעת ההלכה כבית הלל. או תאמר, בדגש על המילה "זכו", שהגמרא מבקשת רק להבין במה זכו בית הלל שתיקבע הלכה כמותם. בין כך ובין כך, הביסוס לקביעה שהלכה כבית הלל, היא 'ארצית' ובאה מבית המדרש ולא "מגבוה".

³ ואמנם, במרבית המשניות שבדקנו (לא בדקנו את כולם) מופיעים דברי בית שמאי לפני דברי בית הלל: החל מדיני ברכות (ברכות פרק ח), מצוות התלויות בארץ (פאה ו, כלאיים ד, מעשר שני ב ועוד), שבת (פרק א) עירובין ח ועוד ועוד. ואף בדברי אגדה: "בית שמאי אומרים: שמים נבראו תחילה ... ובית הלל אומרים: ארץ נבראת תחילה" (בראשית רבה א טו). אך האם זו סיבה לקבוע הלכה כמישהו בגלל שהוא עלוב ונוח? האם זה "פרס" על התנהגות נאה בבית המדרש? התשובה היא פשוטה: בית שמאי היו אומרים את דבריהם ראשונים ובאופן נחרץ שאינו משאיר מקום לשקלא וטריא ולבירור ענייני. בית הלל לעומתם, הקשיבו לדברי בית שמאי, למדו את שיטתם ורק אחרי כן אמרו מה שאמרו. אי לכך, האם יש מקום לצפות שבמספר מקרים שינו בית הלל את דעתם, והשתכנעו שאמנם בית שמאי במקרה מסוים צודקים?

⁴ ראו גם הביטוי דברו חכמים בהווה, היינו שאמנם מדובר במקרה מסוים (מעשה שהיה), אבל אין הוא אלא דוגמא למקרים דומים אחרים.

⁵ כך גם במשנה יבמות פרק טו משנה ב: "בית הלל אומרים לא שמענו אלא בבאה מן הקציר ובאותה מדינה וכמעשה שהיה. אמרו להן בית שמאי: אחת הבאה מן הקציר ואחת הבאה מן הזיתים ואחת הבאה מן הבציר ואחת הבאה ממדינה למדינה. לא דברו חכמים בקציר, אלא הפלוג חזרו בית הלל להורות כבית שמאי". מדובר בבעל ואשתו שהלכו לשדות מרוחקים לתקופת הקציר והבציר ואסיפת הפירות, ולא הפליגו בספינה מעבר לים וכו'. רק האשה חוזרת ומעידה שבעלה מת. האם מאמינים לה ותוכל להינשא להבציר אחר? בית שמאי אומרים שכן – הם מאמינים לעדותה הגם שהיא עדה יחידה ולא אובייקטיבית. ובית הלל: לא. ולא ברור מה שכנע את בית הלל להסכים עם בית שמאי. המקרה שאירע? ההתחשבות באשה?

⁶ כאן מתחיל לכאורה דיון שני שהוא בצד הממוני.

⁷ חשש לאיסור אשת איש. לזה כבר הסכמתם, בית הלל!

⁸ את הכתובה?

⁹ לעניין דיני נחלות (אחים שירשים את האח הנעדר) אין מקבלים את עדות האשה.

¹⁰ ראו בדומה במסכת עדויות פרק א משנה יג בדיון "מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד דברי בית הלל. אמרו להם בית שמאי: תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם. לישא שפחה אינו יכול, בת חורין אינו יכול, ליבטל? והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה ... אלא מפני תגון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על חצי דמיו. חזרו בית הלל להורות כבית שמאי". כך גם במסכת גיטין פרק ד משנה ה. עוד במשנה עדויות פרק א משנה יד: "כלי חרס מציל על הכל כדברי בית הלל ובית שמאי אומרים אינו מציל אלא על האוכלין ועל המשקין ועל כלי חרס ... וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי". עוד במסכת כלים פרק ט משנה ב: "חבית שהיא מלאה משקין טהורין ומניקת בתוכה מוקפת צמיד פתיל ונתונה באהל המת, בית שמאי אומרים: החבית והמשקין טהורין ומניקת טמאה ובית הלל אומרים אף מניקת טהורה. חזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי". סוף דבר, ספרנו חמשה אזכורים שבית הלל השתכנעו מנימוקי בית שמאי וחזרו בהם והורו להלכה כשיטת בית שמאי. ראו סדר רב עמרם גאון (הרפנס) קריאת שמע וברכותיה שמונה "ארבעה חזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי" במסכת עדויות גופה, ומדגיש: "אבל בכליה תנאי הלכה כבית הלל".

ירושלמי סוכה פרק ב הלכה ח – פעם אחת בית שמאי מודים לבית הלל

משנה: מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. אמרו בית הלל לבית שמאי: מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את יוחנן בן החורוני ומצאוהו ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית. אמרו להן בית שמאי: משם ראייה! אף הן אמרו לו: אם כך היית נוהג, לא קיימת מצו' סוכה מימך:¹¹

גמרא: לא סוף דבר שולחנו אלא אפילו כדי שולחנו. כמה הוא כדי שולחנו? טפח. רבי יודה בר פזי ורבי אייבו בר גרי הוון יתיבין אמרין: תנינן אחר שהודו. מי הודה למי, בית שמאי לבית הלל או בית הלל לבית שמאי? אמרין: נצא לחוץ ונלמוד. ונפקון ושמעון: רבי חזקיה רבי אחא בשם רבי יודה בן לוי: לא מצאנו שהודו בית שמאי לבית הלל אלא בדבר זה בלבד.¹²

הקדמת הרמב"ם למשנה – חזור בך וחדל להתווכח

אבל קביעתו סברת אדם מסויים, וחזרתו מאותה הסברא, כגון אמרו: בית שמאי אומרים כך ובית הלל אומרים כך וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי, כדי ללמדך אהבת האמת ורדיפת הצדק. לפי שאלו האישים הגדולים החסידים המשכילים, המופלגים בחכמה שלומי הדעת, כאשר ראו דברי החולק עליהם נכונים יותר מדבריהם והגיוניים יותר, נכנעו וחזרו לדעתו. כל שכן וקל וחומר, שאר בני אדם, כשיראה שיריבו צודק שייכנע ואל יתעקש. וזהו דבר ה': צדק צדק תרדוף. ועל זה אמרו חכמים: הוי מודה על האמת. רוצה לומר, אף על פי שאתה יכול לחלץ את עצמך בטענות ווכוחות, אם תדע שדבר יריבך הוא האמת, אלא שטענתך נראית יותר מחמת חולשתו או בגלל יכולתך להטעות, חזור לדבריו וחדל להתווכח.

מחלקי המים

¹¹ זקני בית שמאי הולכים ביחד לקבל פני ר' יוחנן החורני ("חייב אדם להקביל פני רבו ברגל", ראש השנה טז ב) וזקני בית שמאי מבשרים לו שסוכתו אינה כשרה!! **רבי יוחנן החורני** היה אגב מראשוני בית שמאי, אך נהג למעשה כבית הלל.

¹² וזו הדוגמא לכיוון השני, שבית שמאי מודים שהלכה כבית הלל. נראה שיש עוד מקום בו בית שמאי מודים לבית הלל, ראו מסכת תרומות פרק ה משנה ד בדיון "סאה תרומה טמאה שנפלה למאה סאה תרומה טהורה, בית שמאי אוסרים ובית הלל מתירים". ראו שם בפרט הביטוי "לאחר שהודו", ופירוש רמב"ם וברטנורא על ביטוי זה בפרט. אך הירושלמי לעיל קובע בפשטות: "לא מצאנו שהודו בית שמאי לבית הלל אלא בדבר זה בלבד". והרי לנו חמישה בהם בית הלל מודים לבית שמאי כנגד אחד (או שניים) מנגד. יתרה מזאת, בהשוואה ללשון הקלה יחסית "הודו בית שמאי לבית הלל", כאשר בית הלל מודים לדרי בית שמאי, הלשון היא חדה וברורה: "חזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי" – הלכה למעשה. והרי לנו חיזוק לגמרא בעירובין. בית הלל אינם רק "נוחים ועירובין ושונים דברי בית שמאי ... ואף מקדימין דברי בית שמאי לדבריהן, אלא שאם השתכנעו שבית שמאי צודקים, חוזרים בהם ונוהגים הלכה למעשה כבת שמאי!